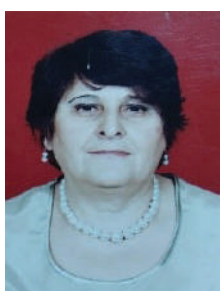

NAXÇIVAN MR ARAZBOYU ZONASININ SELİTRA POTENSİALLIĞI VƏ ONUN PERSPEKTİV QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

HƏMİD ASLANOV

İNTİZAR ƏLİYEVƏ

XALİDƏ ƏLİYAROVA

SƏİDƏ MƏMMƏDOVA

Selitra nitrat tərkibli mineraldır. Ağ rənglidir, təbəqəli quruluşa malikdir. O Azərbaycanda ən zəif öyrənilmiş və geoloji ədəbiyyatda ən

az işıqlandırılmış mineral xammallardan biridir. SSRİ dövründə Azərbaycana nitrat tərkibli gübrələr başqa respublikalardan gətirilirdi. Ona

görə də o zaman Azərbaycanda selitraya lazımı diqqət yetirilməmişdir.

Selitra azotun yeganə təbii birləşmələrindən ibarət olan mineral xammaldır. O kaliumlu nitrokalit KNO_3 və natriumlu nitronatril NaNO_3 minerallarından təşkil edilir. Selitranın yataq və təzahürləri çox hallarda quru və kontinental iqlim şəraitlərində, hətta bitki qatı yaranmayan yerlərdə əmələ gələrək formalaşırlar [4]. Selitra adətən qrunt sularından yuxarıda yer səthində yaranaraq müxtəlif yığıntılar və toplantılar əmələ gətirir [6].

Müəyyən olunmuşdur ki, səhra şəraitində əvvəlcə gips, sonra nisbətən daha quru iqlimdə qlanberit və nəhayət selitra yaranır. Selitranın bir neçə %-i kaliumlu 15-50 %-i həll olmayan qalıqdan, 10-30%-i isə sulfatlardan və xloritlərdən ibarət olur [4].

Azərbaycanda Tatarlı və Tumbul selitra yataqları və çoxsaylı selitra təzahürləri müəyyən edilərək qismən öyrənilmişdir. Tatarlı selitra yatağı Zəyəm dəmir yol stansiyasından 14-15 km cənub qərbdə yerləşir. Burada 0.7 kv. km sahədə selitra daşıyan süxurlar antropogen dövrünün xvalın mərtəbəsinin sarı, açıq qonur, tünd qəhvəyi lyosabənzər gilçələrdən ibarətdir. Kimyəvi analizlərin nəticələrinə görə C_aO - 12.9-14.5%, SO_3 -47.5-52.5%, Al_2O_3 -13.45-16.2%, SO_3 -3.7-4.16% miqdarda müəyyən edilmişdir.

Tatarlı selitra yatağının proqnoz resursları on milyon m^3 hesablanmışdır. Bu selitra yatağı istismar üçün əlverişli dağ-texniki şəraitə malikdir, lakin hələ də istismara cəlb edilməmişdir.

Tumbul selitra yatağı Naxçıvan şəhərindən 3.5 km cənub şərqdə, Araz çayı vadisində Novruzlu, Ağkənd və Tumbul kəndlərinin ətrafında aşkarlanmışdır. Hələ 1862-1872-ci illərdə burada selitra istehsal edən zavod fəaliyyət göstərmişdir. Selitradan barıt hazırlanır. Bu (Tumbul) selitra yatağı bir sıra tədqiqatçılar tərəfindən öyrənilib.

Ə.M. Şıxlinskiyin Naxçıvan aqroiqlim vilayəti daxilində ayırdığı Düzənlik aqroiqlim ra-

yonuna uyğun gəlir. Bu rayon Naxçıvan MR-də ən az yağıntı düşən sahədir. Bu rayonda illik yağıntının miqdarı cəmi 220-230 mm-ə çatır [7].

Tumbul selitra yatağının adı çoxcildli “Azərbaycan geologiyası”nın V cildində çəkilsə də, onun haqqında geniş məlumatlar verilməmiş, yalnız bu yatağın yaxşı öyrənilmədiyi qeyd edilmişdir [6].

Azərbaycan ərazisində aparılmış geoloji axtarış və kəşfiyyat işləri ilə 30-a qədər selitra təzahürü müəyyən edilsə də, onlardan heç biri yataq kimi qiymətləndirilməmişdir. Lakin selitra məkanı çoxsaylı selitra təzahürü olaraq aşkarlanaraq qismən öyrənilmişdir. Onlardan Abdallar, Ağoğlan və Həkəri, Minkənd, Zabuxçay, Kosalarçay, Eldaroyuğu, Palantökən selitra təzahürləri daha çox diqqəti cəlb edərək potensial perspektivli sayılırlar.

Naxçıvan MR ərazisində H.P. Aslanov tərəfindən Arazbasar selitralı zonası müəyyən edilərək hüdüdləndirilmişdir. Təxminən 2 min km^2 sahəni əhatə edən bu zona Azərbaycan Respublikasının İranla həmsərhəd zonasında 200 km məsafədə, qurşaqsəkilli formada uzanaraq Naxçıvan, Ordubad, Culfa və Şərur rayonlarının ərazilərində geniş sahələri əhatə edir.

H.P. Aslanovun “Azərbaycanın selitra potensialı” haqqında məqaləsi “Yer və İnsan” (Elmi-nəzəri jurnal №2 02(14) 2020 ISSN 2706-9168) jurnalında nəşr olunmuşdur. Bundan əlavə H.P. Aslanovun başqa həmmüəlliflərlə birlikdə hazırladıqları Azərbaycanın selitralılığı barəsində elmi məqaləsinin nəşriyyatda çapı gözlənilir.

İSTİNAD EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. H.P. Aslanov, Azərbaycanın selitra potensialı siyahısı haqqında, “Yer və İnsan” №2 (14) 2020
2. Azərbaycanın geologiyası, V cild, qeyri filiz faydalı qazıntılar, Bakı, 1954.

3. Азизбеков Ш.А. Геология Нахичеванской АССР. М.Госгеолтехиздат, 1961, 502с.

4. Баба-заде В.М., Пириев А.С., Мамедов З.И. Селитра в сб. Минерално-сыреые ресурсы Азербайджана. Баку, 2005, с.657-659.

5. Qaşqay M.Ə.Naxçıvan MSSR faydalı qazıntı yataqları. Azərbaycan SSR EA Xəbərləri (geologiya-coğrafiya elmləri üzrə), 1945-ci il № 5.

6. Qaşqay M.Ə.Naxçıvan MSSR faydalı qazıntıları, Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikası – 50. Elm nəşriyyatı, Bakı, 1975. s.115-138.

7. Mirzəyev P.S.Naxçıvan MSSR-in iqlim

xüsusiyyətləri, Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikası-50. Elm nəşriyyatı, Bakı, 1975. s.281-296

8. Паффенгольц К.Н.Геологический очерк Нахичеванской АССР, АзФАН, Баку, 1940, 140с.

9. Уклонский А.Селитра, серный колчедан и цинковая руда в Закавказье, Рудный вестник, т1, 1916, №1-2.